

Τ Ο Π Ι Κ Ε Ρ Μ Ι

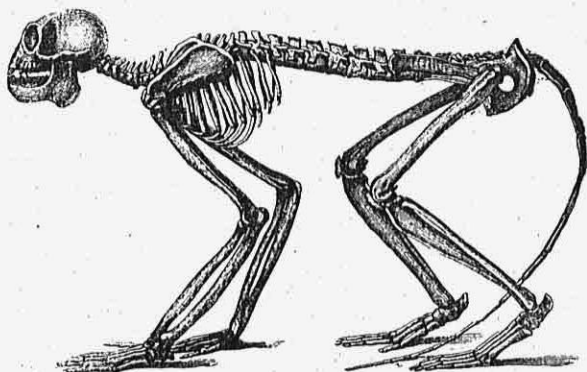
«Ἀξιοθαύμαστος εἶνε ἡ ἀντίθεσις ὅπου μᾶς παρεσκεύασεν ὁ Δημοουργός: παρὰ τὰς Ἀθῆνας αἱ ὁποῖαι μᾶς δίδουν τὰς ὑψίστας ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, τὸ Πικέρμι μᾶς παρουσιάζει τὴν μᾶλλον ἔντονον ἐμφάνισιν τοῦ κόσμου τοῦ ἀργανικοῦ».

Μὲ τὰς λέξεις αὐτὰς τελειώνει τὸν πρόλογον τοῦ περὶ Πικερμίου ἔργου του ὁ Albert Gaudry, ὁ κύριος ἐρευνητής του. Καὶ ἂν ψυχρῶς κρίνοντες σήμερον, εὐρίσκομεν κάπως τολμηρὸν τὸν παραλληλισμὸν τοῦ γάλλου σοφοῦ, ἔχομεν πάντως μὲ αὐτὸν τὴν ἀπήχησιν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐπροξένησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον οἱ θησαυροὶ τοῦ Πικερμίου!

Ἄλλὰ τί εἶναι τὸ Πικέρμι καὶ ποῖον τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον του;

Ὡραία, καταπράσινος κοιλάς τῶν νοτιῶν κλιτύων τοῦ Πεντελικοῦ, ὀλίγον ἀνατολικώτερα ἀπὸ τὸ Χαρβάτι, κτῆμα ἄλλοτε τῆς Μονῆς Πεντέλης, κατόπιν δὲ τῆς οἰκογενείας Σκουζέ, αὐτὸ εἶναι τὸ Πικέρμι, ἀπηχοῦν κατὰ τὸν φίλον κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλου τὸν Βυζαντινὸν τίτλον τοῦ ἐπικέρμη. Βαίνοντες διὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς τὸν Μαραθῶνα, ὀλίγον πρὶν φθάσωμεν τὴν διακλάδωσιν πρὸς τὴν Ραφίνα, κάμπτοντες πρὸς ἀριστερὰ μετὰ τὸ χιλιόμετρον 20, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν κατάφυτον κοιλάδα τοῦ Πικερμίου, ἡ ὁποία φθάνει μέχρι Ντράφι, μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλειτέρας τοῦ Πεντελικοῦ, ἀπὸ τὰς ὀλίγας ὅπου ἔχουν νερὰ ἀκόμη καὶ τὸ θέρος. Εἰς τὰ ἐρυθροπὰ πετρώματα τῆς κοιλάδος αὐτῆς εὐρίσκονται ἀπολιθωμένοι σκελετοὶ ζῶων, ὅπου δὲν ὑπάρχουν πλέον εἰς τὸ Πεντελικόν: πίθηκοι, ὕαιναί, ῥινόκεροι, καμηλοπαρδάλεις, ἀντιλόπαι κ. ἄ. π.

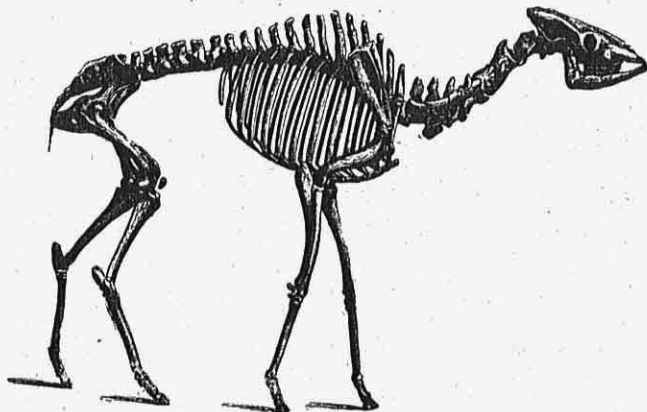
Ἡ ἱστορία τῶν εὐρημάτων ἔχει ὡς ἑξῆς: Τὸ 1835 ὁ ἐν Ἀθήναις ζῶν Ἄγγλος ἀρχαιολόγος G. Finlay ἔκαμεν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν Βαυαρὸν ἱατρὸν Lindermayer τὰς πρώτας ἀνασκαφάς· τὰ προϊόντα τῶν ἐδώρησεν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Φυσιογραφικὴν Ἑταιρείαν, αἱ συλλογαὶ τῆς ὁποίας ἀπετέλεσαν κατόπιν τὸν πυρῆνα τῶν πανεπιστημιακῶν μας μουσειῶν. Τρία ἔτη βραδύτερον, Βαυαρὸς στρατιώτης ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα του, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἐδώρησεν εἰς τὸν Καθηγητὴν Andr. Wagner τὴν κάτω σιαγόνα πιθήκου, καὶ ἄλλα ὅσα προκατακλυσμιαίων ζώων, προερχό-

Εἰκὼν 1.—Σκελετὸς Μεσοπιθήκου Πεντελικοῦ.

μενα ἀπὸ τὸ Πικέρμι σχετικὴ ἀνακοίνωσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Wagner εἰς τὴν ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου. Τὸ 1852 ὁ συνάδελφος τοῦ Wagner, ὁ καθηγητὴς J. Roth, προέβη εἰς ἀνασκαφάς ἐπὶ τόπου. Σημειωτέον ὅτι ὁ Roth εἶχε λάβῃ γνῶσιν τῶν εὐρημάτων τοῦ Finlay ἤδη ἀπὸ τοῦ 1837, ὁπότε εὐρίσκετο ἐν Ἀθήναις. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀνέσκαψε καὶ ὁ Ἡρ. Μητσόπουλος, δαπάναις τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου. Τὸ 1855 καὶ βραδύτερον τὸ 1860 ἐγένοντο αἱ μεγάλαι ἀνασκαφαὶ τοῦ Albert Gaudry, χορηγούσης τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας. Καὶ δυνάμεθα γὰρ εἰπωμεν, ὅτι αἱ

ἀνασκαφαὶ αὗται ὑπῆρξαν αἱ κύριαι. Καὶ τὰ πρὸ αὐτῶν γενόμενα καὶ τὰ μετὰ, ἐλάχιστα συνέβαλον εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ Πικερμίου καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν θησαυρῶν του. Τὸ δὲ βιβλίον τοῦ Gaudry : *Animaux fossiles et Géologie de l'Attique* (474 σελ. καὶ ἄτλας μὲ 75 πίνακας καὶ γεωλ. χάρτην τῆς Ἀττικῆς. Παρίσιοι 1862) εἶναι τὸ κύριον βοήθημα διὰ τὴν σχετικὴν μελέτην. Ἀναφέρω ὅπωςδῆποτε,

Εἰκὼν 2. — Σκελετὸς τοῦ Ἑλλαδοθηρίου.

διὰ νὰ εἶναι πλῆρες τὸ ἱστορικὸν τῶν ἀνασκαφῶν, τὰς νεωτέρας ἐρεῦνας τοῦ Ἡρ. Μητσοπούλου τὸ 1860¹. Τὰς τοῦ Dames τοῦ Βερολίνου τὸ 1852, τὰς τοῦ Βιενναίου Neu-

¹ Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται τοῦ ἀειμνήστου Ἡρ. Μητσοπούλου ἔγιναν μὲ πίστωσιν δραχ. πεντακοσίων (!) χορηγηθεισῶν ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου, ὑπῆρξαν δὲ ἡ ἀφορμὴ νὰ ἐξοργισθῇ ὁ Gaudry καὶ νὰ διαπληκτισθῇ μὲ τὸν μακαρίτην Μητσοπούλου κατὰ τρόπον σκαιὸν τόσον, ὅσον καὶ παράλογον (ἴδε Γεωλογία Κ. Μητσοπούλου Τόμ. Β' σελ. 542 ἐν ὑποσημειώσει). Διὰ τὰς πρώτας ἀνασκαφὰς τοῦ 1853, τὰ εὐρήματα τῶν ὁποίων κοσμοῦν τὸ Παλαιοντολογικὸν μας Μουσεῖον ἡ δαπάνη ἀνήλθεν εἰς 2.000 δραχ.

παυγὶ τὸ 1885 τὰς τοῦ πρίγκηπος τῆς Ὁρλεάνης μετὰ τοῦ κ. Θ. Σκούφου τὸ 1886 καὶ τέλος τὰς τοῦ Smith Woodword τὸ 1900.

Τὰ πετρώματα ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνοίγεται ἡ κοιλὰς τοῦ

Εἰκὼν 3.—Ὄκαπι (κατὰ Brehm).

Πικερμίου, εἶναι ἐρυθροὶ ψαμμῖται καὶ πηλοὶ καὶ ἐρυθρὰ κροκαλοπαγῆ. Τὰ ἀπολιθώματα εὐρίσκονται κάτω ἀπὸ στρῶμα φυτικῆς γῆς 1 μ. πάχους, στρῶμα κροκαλοπαγῶν 2 μ. καὶ πηλοῦ ἐπίσης 2 μ. Τὸ ἀπολιθωματοφόρον στρῶμα ἔχει πάχος 3. μ. ὡς ἔγγιστα.

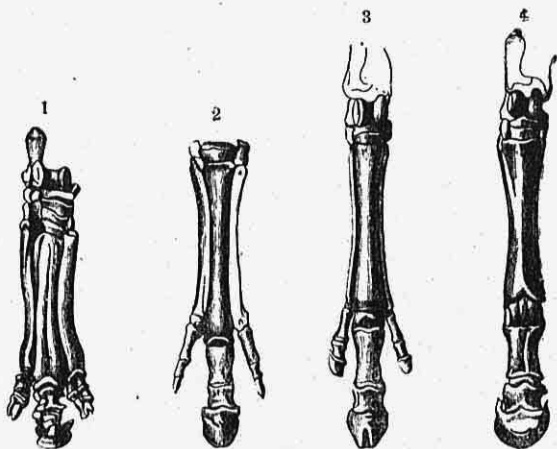
Αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπέδωσαν κυρίως σπονδυλωτὰ καὶ μάλιστα θηλαστικά, ἀνήκοντα εἰς 35 γένη, ἐξ ὧν τὰ 20 ἔχουν ἐκλείψει ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Εἶδη διεγνώσθησαν 43 κανὲν ἐξ αὐτῶν δὲν παρουσιάζεται εἰς τὸν σημερινόν

ζωϊκὸν κόσμον, εὐρίσκονται ὅμως εἶδη συγγενῆ ὑπαγόμενα εἰς 8 κοινὰ γένη. Ἴδου κατάλογος τῶν κυριωτέρων:

Μεσοπίθηκος ὁ Πεντελικός, μακρόουρος πίθηκος ἐνθυμίζων τοὺς σημερινοὺς μακάκους τῶν Ἰνδιῶν. Σιμοκύων, ὑάιναρκτος, ὑαινικτὶς καὶ ἰκτιθήριον, ζῶα ἀρπακτικά μεταξὺ ὑαίνης καὶ ἰκτίδος. Μαχαιρόδους, τιγροειδὲς μὲ πεπλατυσμένους κοπτεροὺς ὀδόντας¹.

¹ Ὀδόντα τοῦ ζώου τούτου εὔρεν ὁ Ἡρ. Μητσόπουλος τὸ 1853 καθ' ἣν ἡμέραν ἐτίμα μὲ ἐπίσκεψιν τὰς ἀνασκαφὰς του, ὁ τότε ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Σταῦρος Βλάχος. Ἀναφερόμενος ὀλίγον κατόπιν (8 Ἀπριλίου 1853) εἰς τὸν προϊστάμενον Ὑπουργόν του ὁ ἀείμνηστος Μητσόπουλος, ἔδιδε μὲ ὀλίγας λέξεις τὴν περιγραφὴν τοῦ ἐκλιπόντος αὐτοῦ ζωϊκοῦ εἶδους καὶ τὸ ἐχαρακτήριζεν ὡς δεινότατον ὀλετήρα. Προσέθετε δέ: «Μυρία λοιπὸν χάρις τῷ Παναγίθφ ποιητῇ τῶν ὄλων, ὅτι ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις ἡδὴ αἰώσι, κατὰ τοὺς

“Υστριεῖ καὶ Μῦς τῆς τάξεως τῶν τροκτικῶν, καὶ τὸ ἀπὸ τοὺς μεγάλους τοῦ ὄνυχας διακρινόμενον Ἄγκυλοθήριον τῆς τάξεως τῶν νωδῶν. Ἀπὸ τὰ προβοσκιδωτὰ Μαστόδους ὁ Πεντελικὸς καὶ Δεινοθήριον τὸ γιγάντιον. Ἀπὸ τὰ Περιτοδάκτυλα. Ρινοκέρωσ παχύγναθος, Λεπτόδους καὶ Ἰππάριον τὸ χαρίεν,

Εἰκὼν 4. — Τὰ ὀστᾶ τοῦ ποδός.

1. τοῦ παλαιοθήριου 2. τοῦ ἀγκιθηρίου
3. τοῦ Ἰππαρίου τοῦ Πικερμίου 4 τοῦ ἵππου.

πρόγονος τοῦ σημερινοῦ ἵππου, φέρον ἀνεπτυγμένους τοὺς δύο δακτύλους, τοὺς ἀτροφούντας εἰς τὸν πῶδα τῶν σημερινῶν ἵπποειδῶν. Ἀπὸ τὰ ἀρτιοδάκτυλα. Σῦς ὁ ξρυμάνθιος, Καμηλοπάρδαλις ἢ Ἄττικὴ καὶ τὸ συγγενές πρὸς τὴν καμηλοπαρδάλιν Ἑλλαδοθήριον τοῦ Duvernoy, τὸ ὁποῖον κατέστη περιάρημον, ἀφ' ἧς

ὑπὸ τῆς πανσοφίας αὐτοῦ τεθέντας ἐν τῇ φύσει νόμους, ἐξήλειψεν ἀπὸ τοῦ εἶναι καὶ τοῦτον καὶ ἄλλους πλείστους καὶ ὁμοίους δεινοὺς ὀλετήρας* (Ἐφημερίς τῶν Μαθητῶν τοῦ 1853 ἀρ. 43).

ευρέθη ζῶν τὸ 1900 εἰς τὸ Κονγκο, μὲ τὸ ὄνομα Ὅκαπί. Ἀντιλόπαι καὶ ἑλάφοι (Παλαιότραγος, Τραγόκερος, Ἀντιδορκὰς Προτραγέλαφος καὶ ἡ Ἐλαφος τοῦ Πεντελικοῦ).—Φασιανὸς—Ἀλέκτωρ ὁ τοῦ Ἀσκληπιοῦ—Γέρανος ὁ Πεντελικὸς—Χελώνη τῶν μαρμάρων. Εἰς τὰ εἶδη αὐτὰ τὰ ὁποῖα παρουσίασαν αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Μητσοπούλου καὶ Gaudry, ὁ καθηγητῆς κ. Θ. Σκοῦφος προσέθεσε τὸ 1895 νέον εἶδος, τὸ Ἴθυρρυγχοθήριον Μητσοπούλου, ποχύδερμον θηλαστικὸν συγγενεῖον πρὸς τὰ σειρηνοειδή. Τὸν σκελετὸν του ἀνεκάλυψεν ὁ κ. Σκοῦφος εἰς τὰ ἐν τῷ Μουσείῳ κατακείμενα ἀνεξερευνητὰ εὐρήματα τοῦ ἀειμνήστου Ἡρ. Μητσοπούλου (Περιγραφὴν τοῦ Ἴθυρρυγχοθηρίου ἴδε εἰς τὸ περιοδικὸν Ὀλύμπια τοῦ 1896 σελ. 99).

Τῶν ζῶων αὐτῶν εὐρέθησαν σκελετοὶ πολλοί. Τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν παρουσίασαν αἱ ἀντιλόπαι μὲ 154 σκελετοὺς καὶ τὰ ἱπάρια μὲ 80. Ἐχομεν κατόπιν πιθήκους 25, ῥινοκέρωτας 24, καμηλοπαρδάλεις 14.

Οἱ σκελετοὶ εὐρέθησαν ἀσύνδετοι, χωρὶς ὅμως τὰ ὀστὰ νὰ ἔχουν φανερὰ τὰ ἴχνη κατακλίσεως μακρᾶς. Ἀγόμεθα οὕτω νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὰ ζῶα δὲν ἐνεκρῶθησαν ἐκεῖ ὅπου τὰ εὐρίσκομεν σήμερον, ἀλλ' ὅτι μετεφέρθησαν τῇ συνεργείᾳ τοῦ ὕδατος, ἔξ ἀποστάσεως ὅμως μικρᾶς.

Ἀλλὰ πῶς συμβαίνει νὰ εὐρίσκωνται συγκεντρωμένα τὰ ὀστὰ τῶν ζῶων, ἀνηκόντων μάλιστα εἰς εἶδη ξένα πρὸς ἀλλήλα καὶ ἀσυμβίβαστα εἰς κοινὴν διαβίωσιν, ὅπως τὰ ἀρπακτικὰ σαρκοφάγα καὶ τὰ ἡμερα χορτοφάγα; Μήπως ἔλαβε χώραν κανὲν βίαιον συμβάν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐπροκάλεσε ἀθρόον τὸν θάνατόν των, πλημμύρα π. χ. ἢ πηρκαϊὰ τῶν δασῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔζων, ἢ ἀπότομος ἀνάδοσις δηλητηριωδῶν ἀναθυμιάσεων, ἔστω καὶ τοῦ κοινοτάτου ἀνθρακικοῦ ὀξέος; Πολλοὶ τοιαῦται εἰκασίαι διευπλώθησαν καὶ ὑπεστηρίχθησαν, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει ποσῶς ἡ ἀνάγκη τῆς προσφυγῆς εἰς αὐτάς, ἀφοῦ εἶναι δυνατὴ ἄλλη ἐξήγησις τοῦ φαινομένου, ἥρμεμος καὶ ἀνευ βιαιῶν ἀνατροπῶν. Ἄλλως τε εἰς τὴν περίπτωσιν ἑνὸς ἐξαιρετικοῦ συμβάντος,

ὡς ἀνωτέρω, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχομεν τὰ λείψανα τῶν ζώων γενικώτερον διαδεδομένα, τοῦλάχιστον ἐφ' ὅλης τῆς Ἀττικῆς. Καὶ πράγματι ἀρκεῖ νὰ υποθέσωμεν ὅτι ἐκεῖ κάπου κοντά, ποταμὸς διέσχισε τὴν τότε Ἀττικὴν, παρουσιάζων εὐκόλον θέσιν πρὸς ποτισμὸν τῶν ζώων, ἢ καὶ διὰ τὴν διαπεραίωσίν των εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην. Εἰς τοιοῦτο μέρος, ὅπως καὶ τώρα βλέπομεν νὰ συμβαίνει, ἐνεδρεύουν τὰ ἀρπакτικά, μεγάλα καὶ μικρὰ καὶ τρέφονται εἰς βάρος τῶν ἄλλων ἢ καὶ ἀλλήλων. Τὰ λείψανά των κατόπιν εἰν' εὐκόλον νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι μεταφερόμενα διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ ἰδίου ποταμοῦ, ἐπεσωρεύοντο εἰς ἓνα κοινὸν τάφον ἐκεῖ πλησίον, ὅπου ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους παρουσιάζετο κατάλληλος.

Ἡ ἀξία τῶν εὐρημάτων τοῦ Πικερμίου εἶναι μεγάλη διὰ τὴν ἐπιστήμην καθόλου καὶ διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἰδία. Τὰ ζῶα τοῦ Πικερμίου δὲν ἀυξάνουν ἀπλῶς τὰ εἶδη τὰ γνωστά, προσθέτοντα εἰς αὐτὰ ἓνα ἀριθμὸν νέων, ἀλλὰ καὶ συμπληρώνουν τὴν ἄλυσσον τῆς ζωολογικῆς κλίμακος, μὲ σπουδαίους ἐνωτικὸς κρῖκος καὶ ἐνισχύουν τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως. Μὴ λησμονῶμεν δὲ ὅτι ἡ θεωρία αὕτη ἦτο ἀκόμη νέα ὅταν ἀνέσκαπτεν ὁ Gaudry καὶ εἶχεν ἀνάγκην ἐνισχύσεως πρὸς κατανίκησιν τῶν ἐναντίον της ἰσχυρῶν ἀντιδράσεων. Ἐπὶ πλέον καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι ὑπαρξὶς ζώων τῶν σημερινῶν τροπικῶν χωρῶν, ἀποτελεῖ μίαν ἐπιπλέον ἀπόδειξιν τῆς ἀλλαγῆς τοῦ κλίματος, καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς ἐν γένει, διὰ μέσου τῶν γεωλογικῶν αἰῶνων. Θερμότης καὶ ὑγρασία τῆς διακεκαμένης ζώνης πρέπει νὰ ἐπεκράτει τότε εἰς τὴν σήμερον αὐχμηρὰν καὶ λεπτόγεων Ἀττικὴν, ἥτις ἄλλως ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας θὰ ἦτο ἀνίκανος νὰ διατηρήσῃ τοὺς χορτοβρωθεῖς λειμῶνας καὶ τὰ δάση, τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν τῶν χορτοφάγων, ὅποια αἱ ἀντιλόποι, αἱ καμηλοπαρδάλεις κλπ. Ἦσαν δὲ αἱ σχετικαὶ ἐπιστημονικαὶ ἀντιλήψεις, αἱ σήμερον κοινόταται, νέαι ἀκόμη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Gaudry.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἔκτασις τῆς Ἀττικῆς πρέπει νὰ ἦτο ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρα τῆς τορινῆς, καθ' ὃν χρόνον ἤκμαζεν

ἐπ' αὐτῆς ὁ ζωϊκὸς καὶ ὁ φυτικὸς κόσμος, τὸν ὁποῖον μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ Πικέρι. Καὶ ἔχομεν ἐδῶ τὴν ἀξίαν τῶν εὐρημάτων τοῦ Πικερμίου διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς γεωλογικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς. Πράγματι τὸ Πικέρι μᾶς παρέχει ψηλαφητὴν τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως τῆς Αἰγιῆδος, τῆς χώρας δηλαδὴ ἣ ὁποία καλύπτουσα τὴν ἔκτασιν τοῦ σημερινοῦ Αἰγαίου, συνέδεε τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, χώρας τῆς ὁποίας λείψανα εἶναι αἱ διαστίζουσαι τὸ σημερινὸν Αἰγαῖον νῆσοι.

Ὀλίγας λέξεις ἀκόμη, σχετικὰς μὲ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔζησαν τὰ ζῶα ὅπου κατεχώσθησαν εἰς τὸ Πικέρι. Ἡ ἐποχὴ αὕτη δὲν εἶναι σχετικῶς πολὺ μακρὰν ἀπὸ τὴν σημερινήν, ἂν πάντοτε γεωλογικῶς ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ ζήτημα. Ἱστορικῶς καὶ μὲ τὸ μέτρον τῆς συνήθους ζωῆς, πολλαὶ μυριάδες ἐτῶν μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Πικερμικῶν δασῶν καὶ τῶν ζώων τοῦ κόσμου τοῦ ἀνασκαφέντος ἀπὸ τὸν Gaudry καὶ τοὺς λοιποὺς συναδέλφους του. Ἡ γεωλογία, ὡς γνωστὸν, διακρίνει εἰς τὸ μακρὸν παρελθὸν τῆς γῆς, τὸ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου, τρεῖς μεγάλας περιόδους, τρεῖς αἰῶνας, τὸν παλαιοζωϊκόν, τὸν μεσοζωϊκόν καὶ τὸν καινοζωϊκόν (ἢ ἄλλως τὸν πρωτογενῆ, δευτερογενῆ, τριτογενῆ), ἐνῶ πρὸ αὐτῶν τάσσει τὸν αἰῶνα τὸν ἀζωϊκόν. Εἰς ἕκαστον αἰῶνα ἡ ἐμφάνισις ἢ ἔξαφάνισις ὠρισμένων ὀργανικῶν εἰδῶν, δημιουργεῖ ὑποδιαίρέσεις μεγάλας ἢ μικράς. Εἰς τὸν καινοζωϊκόν ἔχομεν κυρίως ὑποδιαίρέσεις τὴν ἠώκαινον, ὀλιγόκαινον, μειόκαινον καὶ πλειόκαινον ἐποχὴν. Τὰ ὀνόματά των ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐμφανιζομένων νέων μορφῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὰς σημερινάς. Μετ' αὐτὴν ἔχομεν τὴν σύγχρονον ἐποχὴν (τεταρτογενῆ αἰῶνα), ἀποτελουμένην ἀπὸ τὴν πλειστόκαινον καὶ τὴν ὀλόκαινον περίοδον. Λοιπὸν τὰ εὐρήματα τοῦ Πικερμίου ἀνήκουν εἰς τὴν πλειόκαινον ἐποχὴν ἢ ἔστω τὴν μειόκαινον.

Ζῶα ὅμοια πρὸς τὰ Πικερμικὰ εὐρίσκονται εἰς τὴν Ραφίαν, τὴν Σάμον, τὴν Εὐβοίαν, εἰς σχηματισμὸν ἐδάφους ὅμοιον. Ἐπίσης εἰς τὸ Mont Leberon τῆς Προβηγγίας καὶ ἠ ἐρρpelsheim τῆς Ἑσσης καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ εἰς ἄλλα μέρη

τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἀναφέρεται ἡ ὕπαρξις σκελετῶν προκατακλυσμαίων ζώων, πλὴν ὄχι εἰς τὸ ποσὸν καὶ τὴν ποικιλίαν, τὴν ἐμφανιζομένην εἰς τὰ Πικερμικὰ στρώματα.

Ἄς σημειώσω δὲ ἐνταῦθα, ὅτι καθ' ἃ μοι ἔλεγε πρὸ ἔτους περίπου ὁ ἀείμνηστος Ἰω. Σβορώνος, ἐξ ἀφορμῆς ἐκδρομῆς μας εἰς τὸ Πικέρι, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὠρίζαν τὴν λατρείαν τῆς μητρὸς τῶν θεῶν Κυβέλης, ὅπου ὑπῆρχον λείψανα ζώων τῶν παρωχημένων γεωλογικῶν ἐποχῶν. Καὶ μὲ τὸ Πικέρι συνέδεεν ὁ πολύκλαυστος Σβορώνος τὴν λατρείαν τῆς Κυβέλης, ἐκεῖ ὅπου τὸρα ἡ μονὴ τῆς Νταοῦ Πεντέλης, μὲ τὸ κυβελειακὸν Τ. Ω.

Συλλογὴν τῶν Πικερμικῶν ἀπολιθωμάτων ἔχει τὸ Παλαιοντολογικὸν Μουσεῖον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, προῖδον σχεδὸν ἀποκλειστικὸν τῶν πρώτων ἀνασκαφῶν τοῦ Ἡρ. Μητροπούλου. Ἡ ἀξία των εἶναι μεγάλη ἢ ἕκθεσις των εἶναι πτωχοτάτη, μέγα δὲ μέρος μένει κατάκλειστον εἰς κιβώτια καὶ ἀνεπεξέργαστον! Τὰ εὐρήματα τοῦ Gaudry στολιζοῦν τὸ ἐν Παρισίοις Μουσεῖον Φυσικῆς Ἱστορίας. Καὶ μὲ λύπην βλέπει κανεὶς καὶ ἐν προκειμένῳ τὴν διαρπαγὴν τῶν θησαυρῶν, ὅσους φέρει εἰς φῶς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος! Ὁ Lepsius εἰς τὸ περὶ Γεωλογίας τῆς Ἀττικῆς ἔργον του, ὀμιλῶν διὰ τὰ πρῶτα εὐρήματα τοῦ Πικερμίου, λέγει (σελ. 121 τῆς ἑλλην. μεταφράσεως) τὴν χαρακτηριστικὴν φράσιν «τὰ εὐρήματα ἔλαβον τὴν πρὸς τὸ Μόναχον».

Λυπηρὸν εἶναι ἀκόμη, ὅτι δὲν συνεχίσθησαν καὶ μετὰ τὸν Gaudry σοβαραί, ἐν μεγάλῃ κλίμακι αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὸ Πικέρι. Διότι καὶ ἂν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν διαφωτισμένον πλεόν τὸν σχετικὸν ἐπιστημονικὸν ὄριζοντα, ἂν ὀλίγα πράγματα ἐπιστημονικῶς νέα εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ ἔλθουν εἰς φῶς, πάντως ἢ ἀποκάλυψις μεγαλειτέρου ἀριθμοῦ σκελετῶν τῶν ἤδη γνωστῶν ἔστω εἰδῶν, θὰ διέδιδεν εἰς εὐρυτέραν ἀκτῖνα τοὺς Πικερμικοὺς θησαυροὺς, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐπιστήμης, ἐνῶ τὸ δικαίωμα πωλήσεως τῶν διπλῶν εἰς τὰ διάφορα Μουσεῖα, θὰ ὑπερεκάλυπτε βέβαια τὰ ὀλίγα ἔξοδα τῆς σχετικῆς ἐργασίας.

Ι. Π. ΔΟΝΑΝΙΔΗΣ

Καθηγητὴς ἐν τῷ Ἐθν. Μετασίῳ Πολυτεχνείῳ